

Ústavní soud rozhodl dne 30. listopadu 2010 v senátu složeném z předsedy z předsedkyně Ivany Janů a soudců Františka Duchoně a Elišky Wagnerové (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **JUDr. F. M.**, zastoupeného Mgr. Dagmar Vrbovou, advokátkou se sídlem Lazarská 6/11, 120 00 Praha 2, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. 5. 2010 č. j. 23 Co 186/2010-222 a proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 8. 2. 2010 č. j. 8 C 231/2005-213, se souhlasem účastníků řízení bez ústního jednání,

t a k t o :

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 21. 5. 2010 č. j. 23 Co 186/2010-222 bylo porušeno základní právo stěžovatele na legitimní očekávání, garantované čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Proto se toto rozhodnutí r u š í .

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost o d m í t á .

O d ů v o d n ě n í :

I.

1. Ústavní stížností podanou dne 5. 8. 2010 se stěžovatel domáhal zrušení výše uvedených rozhodnutí, neboť měl za to, že jimi bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na spravedlivý proces garantované v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a základní právo na legitimní očekávání ochrany majetku garantovaného čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 a contrario zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], byla podána včas a splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

3. V projednávané věci soudy obou stupňů aplikaci ust. § 150 o. s. ř. při určování odměny stěžovatele odůvodnily chováním žalované, konkrétně tím, že šlo z její strany o svévolné jednání a o zřejmě bezúspěšné bránění práva. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítal, že argumentace především Městského soudu v Praze je zcela nepřesvědčivá a vykazuje znaky libovůle. Soudy obou stupňů naprosto nelogicky kladou do souvislosti jednání žalované během řízení a odměnu jejího soudem ustanoveného zástupce. Městský soud odůvodňoval snížení odměny stěžovateli tím, že se výše jeho odměny odvíjí od předmětu řízení a dále tím, že stěžovatel zastupoval žalovanou již v předchozím řízení a bylo jeho povinností uvědomit žalovanou ohledně postupu v tomto řízení, resp. o následcích jeho možného výsledku. Stěžovatel ovšem upozornil na to, že to byl sám soud, kdo ustanovil svým usnesením za zástupce žalované stěžovatele jakožto advokáta. Podle ust. § 16 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, je advokát povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Pokyny klienta však není vázán, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit. Žalovaná trvala na tom, že s žalobou nesouhlasí, její pokyny byly v tomto zcela jednoznačné, ačkoli byla stěžovatelem

poučena o možném výsledku řízení. Stěžovatel byl žalované ustanoven z důvodu její nemajetnosti, nikoliv nesvéprávnosti. Pokud tedy žalovaná i po poradě se stěžovatelem trvala na tom, že s žalobou nesouhlasí, bylo by porušením povinností advokáta jednat proti jejím pokynům.

4. Další okruh námitek advokáta směřoval vůči posouzení jednání žalované jako svévolné a zřejmě bezúspěšné bránění práva. Podle ust. § 138 o. s. ř. může na návrh předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné bránění práva. Jednou z podmínek pro splnění předpokladů pro osvobození od soudních poplatků je to, že u žalované nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné bránění práva. Soud tak měl na počátku řízení za to, že o zřejmě bezúspěšné bránění práva nejde. Pokud by soud dospěl kdykoli během řízení k opačnému závěru, nic mu nebránilo zrušit rozhodnutí o ustanovení zástupce. Soud I. stupně ani soud odvolací však nic takového v průběhu řízení neučinily, i když nutně musely mít informace, že ve věci již bylo předchozími soudy rozhodováno. Závěr soudu o zřejmě bezúspěšném bránění práva ze strany žalované je tudíž zcela zjevně nesprávný. Stěžovatel nesouhlasí s tím, jak se odvolací soud vypořádal s argumentací stěžovatele, když uvedl, že *„chování žalované, které bylo soudem I. stupně posouzeno jako zřejmě bezúspěšné bránění práva, pak toto vyšlo najevo až v průběhu řízení, resp. v jeho výsledku, což sice mohlo vést k tomu, aby rozhodnutí soudu I. stupně o jeho ustanovení bylo změněno, ale vzhledem k tomu, že se tak nestalo, pak toto hledisko lze zohlednit jako okolnost hodnou zvláštního zřetele při rozhodování o výši odměny.“* Tuto argumentaci považuje stěžovatel za zcela nesmyslnou. Upozorňuje na komentářovou literaturu, z níž vyplývá, že o zřejmě bezúspěšné bránění práva se jedná zejména tehdy, jestliže již ze skutkových tvrzení žadatele (aniž by bylo třeba provádět dokazování) je nepochybné, že mu ve věci nemůže být vyhověno. Soud I. stupně usoudil, že ve věci je třeba provádět dokazování, a proto byl ostatně stěžovatel ustanoven žalované jako zástupce. Pokud soud tvrdí, že *„zřejmě bezúspěšné bránění práva vyšlo najevo až v průběhu řízení, resp. v jeho výsledku“*, znamená to, že bylo provedeno dokazování, mj. i znaleckými posudky, a na základě provedeného dokazování bylo dle soudu zjištěno, že se jedná o zřejmě bezúspěšné bránění práva ze strany žalované. V takovém případě je v podstatě každý prohraný soudní spor bezúspěšným bráněním práva ze strany neúspěšného účastníka. Ze všech těchto důvodů podle stěžovatele vyplývá, že napadená rozhodnutí soudů obou stupňů podstatu ust. § 150 o. s. ř. zjevně nenaplnují a extrémně vybočují z jeho účelu a zcela postrádají i logický smysl.

5. Stěžovatel dále považuje za neústavní rozhodnutí odvolacího soudu o nepřiznání daně z přidané hodnoty, které bylo odůvodněno odkazem na stanovisko R 45/1995, podle něhož *„nelze v občanském soudním řízení přiznat zástupci v rámci uplatňovaného nároku na odměnu a na náhradu hotových výloh (srov. i ust. § 149 odst. 2 o. s. ř.) částku příslušející na zaplacení daně z přidané hodnoty z odměny.“* Stěžovatel upozorňuje, že daně stanovisko bylo vydáno občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu v březnu roku 1995, od té doby však došlo nejen ke změně právního názoru soudů na věc, ale především došlo ke změně právních předpisů. Nárok advokáta na náhradu za daň z přidané hodnoty nyní vyplývá přímo z ust. § 137 o. s. ř. Městský soud jednal zcela v rozporu s ustanovením hmotného práva (§ 137 o. s. ř.), když nepřiznal stěžovateli náhradu na daň z přidané hodnoty. Stěžovatel je nucen hradit daň z přidané hodnoty, ač mohl legitimně očekávat, že mu tato náhrada na daň bude přiznána ze strany soudu, a to tím spíš, že taková náhrada byla přiznána stejným soudem i protistraně. V stanovisku R 45/1995 je přitom výslovně uvedeno, že *„za náklady řízení ve smyslu ust. § 137 o. s. ř. nelze považovat náklady advokáta, zastupujícího účastníka“*

občanského soudního řízení, které uvedení zástupci vynakládají na úhradu daně z přidané hodnoty.“ Pokud by soud s odkazem na výše uvedené stanovisko nepřiznal náhradu na daň z přidané hodnoty ani jednomu z účastníků, dal by se jeho postup hodnotit pouze jako neznalost platného práva, byť těžko pochopitelná. I tak by soud svým postupem zasáhl do základního práva stěžovatele na legitimní očekávání nabytí majetku.

6. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil Městský soud v Praze; Obvodní soud pro Prahu 4 se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Městský soud v Praze, zastoupený předsedkyní 23. senátu JUDr. Jaroslavou Chaloupkovou, ve svém vyjádření uvedl, že při svém rozhodování vycházel z konkrétního případu a z konkrétních okolností, jež se k němu vztahovaly a které považoval za důvody hodné zvláštního zřetele podle ust. § 150 o. s. ř. Odkázal přitom na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2684/09 a sp. zn. IV. ÚS 3377/09. Nesouhlasil též s námitkou stěžovatele, že není souvislost mezi jednáním účastnice během řízení a jeho odměnou. Výše odměny se totiž odvíjí od počtu úkonů, a proto je třeba vycházet při rozhodování o její výši z hlediska jejich účelnosti. Mimo to byl stěžovatel ustanoven i v předcházejícím řízení, ve kterém žalobce uplatnil proti jím ustanovené účastnici totožný nárok, ale za jiné období a účastnice v tomto řízení úspěšná nebyla. Poukaz stěžovatele, že se řídil pokyny účastnice, je nepřipadný. Proti rozhodnutí soudu I. stupně, o ustanovení zástupce, případně o jeho změně, odvolací soud zasáhnout nemohl, a to ani v odvolacím řízení vzhledem k jeho charakteru a zákonné úpravě. Nelze akceptovat, aby stát platil náklady v plné výši zástupci, který zastupuje účastníka, který brání své právo zřejmě bezúspěšně a z jehož strany lze dovést i svévoli. Co se týče námítky stěžovatele stran daně z přidané hodnoty, odvolací soud vycházel z rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky č. 52/1995 Sb. Ust. § 137 odst. 3 o. s. ř. ohledně placení DPH ustanovenému advokátu platilo až od 1. 4. 2006, přičemž k ustanovení stěžovatele došlo v roce 2005. Jestliže stát platí ustanovenému advokátu DPH a tento je odvádí státu, pak záleží na zvážení a posouzení Ústavního soudu, zda rozhodnutím odvolacího soudu došlo k zásahu práv stěžovatele na legitimní očekávání ochrany majetku. Ustanovený advokát však nemůže legitimně očekávat, že mu bude bez dalšího přiznána výše odměny, resp. náhrada nákladů řízení, kterou požaduje.

7. Dotazem na Obvodní soud pro Prahu 4 bylo zjištěno, že v předcházejícím řízení (na ně viz odkazy v odůvodnění obecných soudů v bodech 10-11) žalobce Ing. J. S. proti žalované Z. S., stěžovatelově mandantce, vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 47 C 403/2000, bylo rozhodnuto daným soudem dne 27. 5. 2003, a o odvolání vedeném pod sp. zn. 21 Co 331/2003 bylo Městským soudem v Praze rozhodnuto dne 4. 11. 2003. Právním zástupcem žalobce byl Mgr. Jan Arient, který žalobce zastupoval i v inkriminovaném soudním řízení (body 9-11).

II.

8. Ústavní soud si k posouzení námítek a tvrzení stěžovatelky vyžádal spis Obvodního soudu pro Prahu 4 sp. zn. 8 C 231/2005, z něhož zjistil následující skutečnosti:

9. Žalobou podanou dne 11. 8. 2005 k Obvodnímu soudu pro Prahu 4 se na žalované Z. S. domáhal žalobce Ing. J. S. zaplacení částky 42 868 Kč jakožto poměrné části nákladů na úhradu ceny spotřebovaného plynu a úhradu vodného-stočného za období od prosince roku 2002 do prosince roku 2004 (č.l. 1 nn.). Proti platebnímu rozkazu Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 16. 8. 2005 podala žalovaná odpor spojený s žádostí o ustanovení právního

zástupce soudem (č.l. 6n.). Tato žádost byla odůvodněna špatnou finanční situací žalované, neboť jediným jejím příjmem je důchod. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 27. 10. 2005 byl žalované ustanoven právním zástupcem stěžovatel (č.l. 14). V odůvodnění svého usnesení obvodní soud uvedl, že „s ohledem na výši soudního poplatku a zjištěné osobní a majetkové poměry žalované má soud za to, že jsou tu důvody k osvobození od soudních poplatků, neboť nejde ani o svévolné či zřejmě bezúspěšné uplatňování práva.“ Ve svém vyjádření k žalobnímu návrhu žalovaná navrhl, aby soud žalobu zamítl (č.l. 16). Protože žalobce neinstaloval měřiče spotřeby vody a plynu v bytě žalované, není schopen žalované doložit její skutečnou spotřebu. Nelze podle jejího názoru užít účtovací klíče použité znalci v předchozím řízení. Žalobce neudrhuje ve stavu způsobilém užívání žalovanou otopný systém domu, v důsledku čehož byt žalované není po řadu let vůbec vytápěn. Při ústním jednání stěžovatel navrhl přerušení řízení do skončení sporu vedeného u zdejšího soudu pod sp. zn. 12 C 200/2003 o vrácení daru (č.l. 23). Právní zástupce žalobce ovšem upozornil na rozsudek Městského soudu vydaný ve věci zdejšího soudu sp. zn. 47 C 403/2000, podle něhož je základ nároku žalobce důvodný. Obvodní soud následně přerušení řízení zamítl. Žalovaná se dále obsáhleji vyjádřila k výzvě soudu dne 1. 6. 2006 (č.l. 25). Uvedla, že se žalobce opíral toliko o účtovací klíče použité znalci v předchozím řízení. Tuto metodu však nelze podle jejího názoru použít. Znalci vycházeli ve svých nálezech z normálního stavu, tj. z předpokladu, že obě bytové jednotky jsou řádně vytápěny. Proti tomu však žalovaná namítala, že byt byl dlouhodobě vytápěn pouze nedostatečně. Jak vyplývá ze spisu, během dalších jednání došlo k výsledku žalobce, žalované a svědků (č.l. 35-50). Usnesením obvodního soudu byl ustanoven znalec z oboru ekonomika, ekonomická odvětví různá – ekonomika vodovodů a kanalizací, vodné a stočné (č.l. 51), který zjistil, že za předmětné období požaduje žalobce od žalobkyně o 909,50 Kč méně, než je výpočet znalce (č.l. 64). Obvodní soud posléze ustanovil dalšího znalce z oboru ekonomika, odvětví energetika (č.l. 75), podle kterého nebylo možno vytknout zásadní nesprávnost výpočtu žalovaného (č.l. 91). Soud též ustanovil znalce z oboru energetika – tepelné ztráty (č.l. 118), který uvedl, že oba byty v domě bylo možné vytopit topným systémem na stejnou teplotu (č.l. 153) a následně svůj znalecký posudek ještě doplnil odpověďmi na další otázky soudu (č.l. 173nn.).

10. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 22. 6. 2009 č. j. 8 C 231/2005-195 bylo žalobě vyhověno, neboť žaloba byla podána důvodně. Základ nároku žalobce byl dán tím, že žalovaná v předmětné době byt v 2. nadzemním podlaží užívala a na spotřebě plynu i vody se podílela, nikoliv však na jejich úhradě (č.l. 198). Ustanovenému zástupci přiznal odměnu za zastupování podle ust. § 140 odst. 2 o. s. ř. v celkové částce 29 036 Kč (č.l. 199). Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 2. 12. 2009 sp. zn. 23 Co 425/2009 byl napadený rozsudek ve výroku ve věci samé, ve výroku o povinnosti žalované zaplatit žalobci náklady řízení a ve výroku o znalečném potvrzen. Ve výroku o odměně za zastupování žalované stěžovatelem byl rozsudek soudu I. stupně zrušen a vrácen k dalšímu řízení. Podle odvolacího soudu bylo nepřijatelné, aby se zřetelem k vztahům obou účastníků a postavení žalované v tomto řízení, jakož i k průběhu celého řízení a charakteru uplatněného nároku, byla přiznána ustanovenému zástupci odměna v řádu několika deseti tisíc korun. Naopak bylo zapotřebí analogicky užít ust. § 150 o. s. ř. Městský soud na tomto místě odkázal na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2684/08 a sp. zn. I. ÚS 1126/07. Důvody hodné zvláštního zřetele vyplývají v projednávané věci z postoje žalované v tomto řízení, kdy opakovaně neplatí poměrnou část spotřeby plynu a vody přesto, že již ve věci bylo v době předchozími soudy rozhodováno, a tato povinnost jí byla uložena, a proto je třeba zvážit a posoudit, zda z její strany nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné bránění práva.

11. Napadeným usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 přiznal soud odměnu stěžovateli za zastupování v celkové částce 14 518 Kč. V odůvodnění svého usnesení obvodní soud uvedl, že „vzhledem ke skutečnosti, že to byla žalovaná, která se na úkor žalobce bezdůvodně obohatila a této skutečnosti si byla vědoma, neboť opakovaně neplatila poměrnou část spotřeby plynu a vody, přesto, že již ve věci bylo předchozími soudy rozhodováno a tato povinnost jí byla uložena a proto má soud za to, že z její strany šlo o zřejmě bezúspěšné bránění práva a proto soud krátil odměnu ustanoveného zástupce na 1/2 ičtovaných nákladů řízení“ (č.l. 214). Napadeným usnesením Městský soud v Praze usnesení soudu I. stupně změnil tak, že stěžovateli přiznal odměnu ve výši 19 825 Kč (č.l. 222). Závěr odvolacího soudu bylo možno akceptovat se zřetelem k tomu, co vyšlo v celém řízení najevo, jakož i v předcházejících řízeních, jež se vztahovala k postavení účastníků při užívání nemovitosti žalobce; jednání žalované a i její postup v řízení lze označit jako svévolný, a rovněž není správná námitka zástupce žalované, že není souvislost mezi jednáním žalované a odměnou ustanoveného zástupce, když právě od jednání žalované a jejího postupu v řízení se odvíjí výše odměny zástupce. Jak dokládá průběh řízení, žalovaná „v tomto řízení navrhovala provedení tří znaleckých posudků, které soud provedl, navrhovala, aby tito znalci byli vyslechnuti, přestože v předchozím řízení, ve kterém se žalobce domáhal na žalované totožného plnění a z totožných důvodů a ve kterém bylo již prováděno dokazování a ve kterém úspěšná nebyla. Žalované, potažmo i zástupci byl znám výsledek tohoto řízení, pak nelze při posuzování účelně vynaložených nákladů spojených s odměnou zástupce toto přehlédnout.“ Zástupce zastupoval žalovanou již v předchozím řízení, v němž se žalobce domáhal totožného plnění a byl seznámen a srozuměn s výsledkem tohoto řízení, a mj. bylo i jeho povinností uvědomit žalovanou ohledně postupu v tomto řízení, resp. o následcích jeho možného výsledku. Podle názoru odvolacího soudu „chování žalované, které bylo soudem I. stupně posouzeno jako zřejmě bezúspěšné bránění práv, pak toto vyšlo najevo až v průběhu řízení, resp. v jeho výsledku, což sice mohlo vést k tomu, aby rozhodnutí soudu I. stupně o jeho ustanovení bylo změněno, ale vzhledem k tomu, že se tak nestalo, pak toto hledisko lze zohlednit jako okolnost hodnou zvláštního zřetele (ust. § 150 o. s. ř.) při rozhodování o výši odměny.“ Vzhledem k okolnostem případu byla proto odměna zkrácena na polovinu. Zástupci nenáleží daň z přidané hodnoty; v tomto odvolací soud odkázal na rozhodnutí R 45/1995, podle něhož nelze v občanském soudním řízení přiznat ustanovenému zástupci v rámci uplatněného nároku na odměnu a na náhradu hotových výdajů částku příslušející na zaplacení daně z přidané hodnoty z odměny podle tarifu.

12. Podle ust. § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu může Ústavní soud se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Souhlas s upuštěním od jednání byl účastníky poskytnut a od ústního jednání bylo upuštěno.

III.

13. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je jen ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti obecných soudů může jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva či svobody [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Ústavní soud ve svých četných rozhodnutích zřetelně definoval podmínky, při jejichž existenci má vadná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv či svobod jednotlivce. Jedná se o případy, v nichž Ústavní soud posuzuje, zda obecné soudy

v dané věci ústavně souladně posoudily konkurenci norem jednoduchého práva sledujících určitý ústavně chráněný účel či konkurenci interpretačních alternativ jedné konkrétní normy nebo o otázku, zda obecné soudy neaplikovaly jednoduché právo svévolně (srov. nález sp. zn. II. ÚS 1038/08 dostupný na <http://nalus.usoud.cz>).

15. Právní stát, kterým Česká republika podle čl. 1 odst. 1 Ústavy má být, je takový stát, v němž je veřejná moc - tedy i soudnictví - vázáno právem. V právním státu je moc omezena za účelem ochrany občanů před výkonem libovůle či svévole ze strany státu. Právní stát v moderním pojetí je zaměřen na nastolení a udržení materiálně spravedlivého stavu. Právní státnost je předpokladem pro nerušený výkon základních práv jednotlivými osobami, jímž je inherentní lidská důstojnost, z níž pak lze existenci jednotlivých základních práv odůvodnit a dále z ní lze dovodit krom dalších principů i zákaz libovůle (svévole), který takto doktrinálně odůvodněn našel výraz ve znění čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (srov. nález sp. zn. I. ÚS 2517/08, dostupný na <http://nalus.usoud.cz>). Ze spojení čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 4 odst. 4 Listiny pak vyplývá, že státní moc je nutno uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon, a to za současného šetření podstaty a smyslu základních práv a svobod. Pokud se tomu tak neděje, představuje jednání či akt státní moci svévoli (srov. nález sp. zn. II. ÚS 1009/08, dostupný na <http://nalus.usoud.cz>). Jak Ústavní soud opakovaně zdůraznil, nikoliv každé porušení norem jednoduchého práva při jejich aplikaci či interpretaci způsobuje zároveň i porušení základního práva jednotlivce. Avšak porušení některé z norem jednoduchého práva v důsledku libovůle (vykonávané např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, může být způsobilé zasáhnout do základního práva a svobody jednotlivce (srov. nález sp. zn. III. ÚS 346/01, N 30/25 SbNU 237). Ústavní soud zasáhne vždy, zjistí-li v postupu obecných soudů prvek libovůle.

16. Ústavní soud zkoumal, zda napadená rozhodnutí nezasahují do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, tj. do základního práva na legitimní očekávání ochrany majetku. Legitimní očekávání stěžovatele je nutno chápat jako očekávání určitého postupu orgánů veřejné moci, které bude odpovídat jednoznačnému obsahu právního řádu. Přihlížení k legitimním očekáváním je nepominutelnou dimenzí zákonnosti (srov. odstavec 45 nálezu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 38/04, N 125/41 SbNU 551). Jsou-li totiž nejisté hranice zákonných požadavků, tj. nejsou-li respektována legitimní očekávání založená na zákonu, je nejistá i svoboda. Ochrana legitimního očekávání tudíž přispívá k respektu a ochraně individuální svobody vykonávané v přesně vymezeném právním rámci. Každému navrhovateli proto „vzniká v řízení před orgánem veřejné moci legitimní očekávání, že bude-li postupovat v souladu se zákonem a konkrétními pokyny tohoto orgánu, povede to v případě úspěchu ve sporu k vydání reálně vykonatelného rozhodnutí...Soudy právního státu chránícího individuální lidská práva a svobody, jsou ústavně zavázány promýšlet důsledky svých rozhodnutí, zohledňovat svůj předchozí postup, dbát na vynutitelnost vydávaných rozhodnutí a neposuzovat věc jenom z hlediska izolovaného výkladu jednoho ustanovení. Důvěra v soudní rozhodování a reálná vynutitelnost práva totiž patří mezi základní mimoprávní atributy právního státu“ (nález sp. zn. IV. ÚS 525/02, N 131/31 SbNU 173).

17. Legitimní očekávání ve smyslu výše citovaného ustanovení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě je nejen podle judikatury Ústavního soudu (např. nálezy ve věcech sp. zn. Pl. ÚS 2/02, publikovaném pod č. 278/2004 Sb., IV. ÚS 525/02, N 131/31 SbNU 173, I. ÚS 185/04, N 94/34 SbNU 19), ale i judikatury Evropského soudu pro lidská práva

(např. rozhodnutí ve věcech Beyeler proti Itálii ze dne 5. 1. 2000, Zwierzynski proti Polsku ze dne 16. 6. 2001), integrální součástí ochrany majetkových práv. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věci Broniowski proti Polsku ze dne 22. 6. 2004) pojem „majetek“ ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na konstituované vlastnictví hmotného jmění a není závislý na formální kvalifikaci vnitrostátního práva. Pro účely tohoto ustanovení jsou za „majetková práva“, resp. „majetek“ také považována další práva a zájmy tvořící aktiva (např. pohledávky), na základě jejichž existence může stěžovatel tvrdit, že na jejich splnění má přinejmenším legitimní očekávání (*esperance legitime/legitimate expectation*).

18. Ochrana legitimního očekávání, jakožto integrální součástí základního práva podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě by měla nalézt reflexi v jednotlivých normách jednoduchého práva, resp. v jejich výkladu, který podávají obecné soudy, jež jsou k ochraně základních práv zavázány ustanovením čl. 4 Ústavy České republiky. Proto musí být přijat takový výklad, který šetří smysl a podstatu základního práva legitimního očekávání. Jinak řečeno, *„legitimní očekávání nepůsobí bezprostředně mezi subjekty občanskoprávních vztahů, nýbrž jde o ústavním pořádkem jednotlivcům garantované základní právo, které v daném případě působí ve vztahu jednotlivce vůči obecným soudům, tj. státní moci. Soudy jsou pak zavázány (čl. 4 Ústavy ČR) poskytovat tomuto základnímu právu ochranu cestou interpretace a aplikace příslušných norem jednoduchého práva“* (nález sp. zn. IV.ÚS 763/05, N 82/41 SbNU 79).

IV.

19. Ústavní soud byl v daném případě povolán k posouzení otázky, zda obecné soudy použitou interpretací ustanovení ust. § 150 o. s. ř. nezasáhly do ústavně zaručeného práva legitimního očekávání. Je na obecných soudech, aby při aplikaci příslušných ustanovení o. s. ř. použily výklad respektující ústavní ochranu poskytovanou již vzniklému nároku majetkové povahy tak, jak to vyžaduje čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Opačný aplikační a interpretační postup by totiž znamenal porušení čl. 4 odst. 4 Listiny.

20. Ústavní soud chápe otázku nákladů řízení jako integrální součást civilního řízení, která může zasáhnout do práva na spravedlivý proces: *„Rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku. V případě rozhodování o náhradě nákladů řízení je proto třeba přihlížet ke všem okolnostem věci, které mohou mít vliv na stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení, jež účastník vynaložil k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě podle výsledku sporu, nýbrž vážít, zda tu neexistují další rozhodující okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady účelně vynaložených nákladů.“* [srov. nález sp. zn. I. ÚS 350/04, N 130/34 SbNU 317, nález sp. zn. I. ÚS 653/03, N 69/33 SbNU 189, nebo nález sp. zn. II. ÚS 194/98, N 34/21 SbNU 301]. Kautely upínající se na čl. 36 odst. 1 Listiny předepisují, že výrok o nákladech musí být celkově souladný s průběhem řízení a úvaha vedoucí k jejich uložení musí být, byť stručně, odůvodněna (viz nález sp. zn. I. ÚS 401/06, N 196/43 SbNU 207). Konkrétně v případě ustanovení § 150 o. s. ř. Ústavní soud konstatoval, že: *„Úvaha soudu o tom, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Musí také své rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodnit. V postupu, který není odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti; pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl,*

není podle § 157 odst. 2 o. s. ř. (a tedy i ve smyslu práva na spravedlivý proces) dostačující“ (nález sp. zn. III. ÚS 727/2000, N 75/22 SbNU 145). Rozhodnutí o nákladech řízení proto nabývá rozměr porušení základních práv a svobod především tam, „kde úvaha soudu je důsledkem naprosté libovůle, tam, kde není rozhodnutí soudu dostatečně odůvodněno, případně tam, kde nákladový výrok není v souladu s průběhem řízení“ (nález sp. zn. I. ÚS 1126/07, N 206/47 SbNU 647).

21. V projednávané věci obecné soudy krátily odměnu za zastupování žalované stěžovatelem, neboť šlo ze strany žalované o bezdůvodné a svévolné uplatňování práva, a tak bylo namístež užít analogicky ust. § 150 o. s. ř. (bod 10-11). S těmito závěry obecných soudů se Ústavní soud neztotožnil. Odůvodnění obecných soudů je nutno s ohledem na předcházející průběh řízení považovat za vnitřně rozporné. Ústavní soud nemůže přezkoumat tuto část rozhodnutí, protože shledává rozpor mezi tím, že obecné soudy rozhodly o osvobození od soudních poplatků stěžovatelovy mandantky, a krácením odměny ustanoveného zástupce^{1/2} na účtovaných nákladů řízení. O osvobození od soudního poplatku lze dle ust. § 138 odst. 1 o. s. ř. rozhodnout za kumulativního splnění dvou podmínek (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2856/08, dostupný na <http://nalus.usoud.cz>). Podmínkou první jsou poměry účastníka řízení, druhou pak skutečnost, že v dané věci nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Jestliže měl obvodní soud za to, že s ohledem na výši soudního poplatku a zjištěné osobní a majetkové poměry žalobkyně byly dány „*důvody k osvobození od soudních poplatků, neboť nejde ani o svévolné či zřejmě bezúspěšné uplatňování práva*“ (č.l. 14), nelze bez toho, aniž by se postup obecných soudů stal logicky rozporným, odůvodňovat krácení soudních poplatků stěžovatele tím, že se strany žalobkyně „*šlo o zřejmě bezúspěšné bránění práva, a proto soud krátil odměnu ustanoveného zástupce na 1/2 účtovaných nákladů řízení*“ (č.l. 214, č.l. 223). O zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva přitom jde „*zejména tehdy, jestliže již ze skutkových tvrzení žadatele (aniž by bylo třeba provádět dokazování) je nepochybné, že mu ve věci nemůže být vyhověno. Svévolným uplatňováním nebo bráněním práva je zejména šikanózní výkon práva nebo zjevné oddalování splnění povinností, dlužníka nepochybně zavazujících*“ (Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z., Mazanec, M.: *Občanský soudní řád. Komentář - I. díl*, Praha: C.H. Beck, 2003, s. 521n.). Z interpretace ust. § 138 odst. 1 o. s. ř. tudíž vyplývá, že za zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva nemůže být považováno chování žalované, které by vyšlo najevo až v průběhu řízení, resp. dokonce až v jeho výsledku, jak se domníval městský soud (bod 11), nýbrž to musí být *prima facie* zřejmé již ze samotného návrhu na zahájení soudního řízení, resp. z repliky na tento návrh. Z postupu nalézacího soudu je očividné, že jednání stěžovatelovy mandantky za zjevné oddalování splnění nepochybně jej zavazujících povinností nepovažoval, protože by ji jinak neosvobodil od soudních poplatků a neustanovil jí právního zástupce (a také následně neprováděl poměrně obsáhlé dokazování – viz bod 22). Není proto akceptovatelné, aby až v závislosti na výsledku sporu odvolací soud rozhodl, že šlo o zřejmě bezúspěšné bránění práva, a tuto skutečnost následně kvalifikoval jako důvod zvláštního zřetele pro krácení odměny ustanoveného zástupce podle ust. § 150 o. s. ř. Neměl-li soud I. stupně za to, že jde o bezúspěšné uplatňování práva, nemůže být s ohledem na výše řečené jiný právní názor odvolacího soudu důvodem krácení části odměny stěžovatele. Z hlediska ústavnosti toto odůvodnění rozhodnutí obecných soudů nemůže obstát. Ústavnímu soudu proto nezbyvá než uzavřít, že změna názoru obecných soudů na to, zda šlo o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva, nemohla být rozumným, logickým a konečně i spravedlivým důvodem pro krácení odměny stěžovatele podle ust. § 150 o. s. ř.

22. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 276/96 (N 105/6 SbNU 255) Ústavní soud prohlásil: „*je-li v článku 1 Ústavy ČR zdůrazněna demokratická a právní povaha našeho státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana, potom obrácenou stranou této demokratické "mince" je nevyhnutelnost sociální a politické odpovědnosti jednotlivců, politických stran, společnosti i státu*“ (srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 276/96, N 105/6 SbNU 255). Odpovědnosti jednotlivců tak odpovídá odpovědnost orgánů veřejné moci, konkrétně soudů za náležitě vedení celého soudního řízení. Byť si musel být v projednávané věci dobře vědom existence předcházejícího soudního řízení, rozhodl soud I. stupně svými usneseními o výsledku mnoha svědků (č.l. 35-50) a o provádění důkazů znaleckými posudky (ty bylo nutno provést z důvodu námitky žalované stran nesprávnosti vyúčtování žalobce - viz č.l. 51, č.l. 75 a č.l. 118) i o následném výsledku těchto znalců (č.l. 103-104, č.l. 114-115, č.l. 190-192). Přes návrhy stěžovatele na provedení výsledku svědků, vypracování znaleckého posudku (č.l. 37 a též č.l. 105) a výsledku znalců (č.l. 80, č.l. 97, č.l. 172 či č.l. 182), vedení soudního řízení bylo plně v dispozici soudu, neboť sled či postup procesních úkonů je ve své podstatě určován soudem, který má povinnost řídit proces co nejúčelněji (srov. Winterová, A. a kol.: *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2006, str. 98). Jen soud je přitom oprávněn rozhodovat o tom, které důkazy provede (srov. ust. § 120 odst. 1 věta druhá o. s. ř.) a „*v každé fázi řízení váží, které důkazy vzhledem k návrhovému žádání (petitu) je třeba provést, případně zda a nakolik se jeví nezbytné (žádoucí) dosavadní stav dokazování doplnit*“ (viz již náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 150/93, N 49/2 SbNU 87). Prováděl-li soud I. stupně, a to přes existenci předcházejícího řízení, ve kterém šlo o totožné plnění z totožných důvodů jen v jiném časovém období, poměrně obsáhlé dokazování (bod 9), mohl stěžovatel legitimně očekávat, že bude za již vykonané úkony právní služby adekvátně odměněn. Prostor pro vznik odměny za zastupování žalované byl tak vytvořen samotným procesním postupem soudu I. stupně, jemuž musely být známy ekonomické konsekvence provádění dokazování. Soud nepochybně též věděl, že ustanovený advokát bude placen ze státních peněz. Proto se negativních ekonomických konsekvencí nemůže odvolací soud chtít zbavit označením jednání žalované za zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Není přijatelné, aby odvolací soud přesunul odpovědnost na stěžovatele krácením odměny ustanoveného zástupce. Na rozhodnutí městského soudu považuje Ústavní soud za absurdní i to, že je odměna stěžovatele krácena paušálně, když k ní dochází i za obligatorní úkony právní služby, tj. za samotné převzetí a přípravy na právní zastoupení žalované či vyjádření k žalobě (č.l. 223). Ústavnímu soudu proto nezbyvá než konstatovat, že postup obecných soudů vykazuje známky libovůle (bod 14-15) a nerespektuje ústavní ochranu stěžovatelova základního práva na legitimní očekávání (bod 16-18).

23. Dále Ústavní soud uvádí, že změnou právního názoru obecných soudů v neprospěch odměny stěžovatele za zastupování žalované došlo k neproporcionálnímu zvýhodnění právního zástupce žalobce (bod 10-11). Ústavní princip rovnosti zakotvený v čl. 1 Listiny, dle něhož jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i právech, a komplementárně vyjádřený článkem 3 Listiny, jakožto princip zákazu diskriminace v přiznaných základních právech, interpretuje Ústavní soud ve své judikatuře z dvojího pohledu (např. náleží sp. zn. Pl. ÚS 16/93, N 25/1 SbNU 189, sp. zn. Pl. ÚS 36/93, N 24/1 SbNU 175, sp. zn. Pl. ÚS 5/95, N 74/4 SbNU 205, sp. zn. Pl. ÚS 9/95, N 16/5 SbNU 107, sp. zn. Pl. ÚS 33/96, N 67/8 SbNU 163, sp. zn. Pl. ÚS 9/99, N 135/16 SbNU 9 ad.). První je dán požadavkem vyloučení libovůle v postupu zákonodárce při odlišování skupin subjektů a jejich práv, druhý pak požadavkem ústavněprávní akceptovatelnosti hledisek odlišování, tj. nepřípustnosti dotčení některého ze základních práv a svobod odlišováním subjektů a práv ze strany zákonodárce. V naznačeném směru Ústavní soud neshledává žádný důvod, který by byl způsobivý

odůvodnit nerovnost v přístupu k jednotlivým skupinám obhájců (z výše řečeného vyplývá, že argument svévolného nebo zřejmě bezúspěšného uplatňování nebo bránění práva nemohl být užít). Rovnost před zákonem, jako princip spojený s podstatou právního státu, vyžaduje, aby stejně byly posuzovány jen případy stejné, zatímco nestejně případy musí nalézt sobě odpovídající spravedlivé řešení, které nemůže být stejné. Stejně tak jako právní zástupce žalované právní zástupce žalobce jej zastupoval již v předchozím řízení (bod 7), v němž se žalobce domáhal totožného plnění z totožných důvodů, a proto by odpovídalo spravedlnosti, kdyby byla krácena – pokud by pro to existovaly dobré důvody, které ovšem Ústavní soud neshledal (bod 21-22) – náhrada nákladů řízení také žalobci, či aby nedošlo ke krácení na jedné ani druhé straně. Nerovnost lze spatřovat v tom, že soud užil analogicky ust. § 150 o. s. ř. pouze pro případ obhájce, jehož ustanovil stát, avšak v rozporu s principem rovnosti zakotveným v čl. 1 Listiny nepoužil tohoto ustanovení ve vztahu k právnímu zástupci žalobce. Stejná práce odvedená oběma advokáty nemůže být důvodem, aby byl každý z nich placen jinak. Soudy tak nepřiměřeně odnímají dobro jednomu subjektu oproti subjektu druhému, přestože se oba subjekty nacházely v procesně srovnatelné situaci.

24. Co se týče stěžovatelovy námitky stran nepřiznání daně z přidané hodnoty (bod 5), považuje Ústavní soud za nezbytné upozornit obecné soudy na to, že již od 1. 5. 2004 platilo, že k nákladům řízení patří rovněž částka odpovídající dani z přidané hodnoty, kterou je advokát povinen z odměny za zastupování a z náhrad odvést podle zvláštního právního předpisu (ust. § 137 odst. 3 o. s. ř.). Byť se s účinností od 1. 4. 2006 „*změnilo označení této složky nákladů řízení, její smysl a účel zůstal stejný, totiž zvýšení odměny za zastupování a náhrad plátcům daně z přidané hodnoty o částku, odpovídající výši procentní sazby této daně*“ (Bureš, J., Drápal, L. Krčmář, Z. a kol.: *Občanský soudní řád. Komentář – I. díl*, Praha: C.H. Beck, 2006, s. 633). Odkaz na rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1995 je proto nepřipadný (bod 6 a 11). S ohledem na znění zákona mohl stěžovatel oprávněně očekávat, že mu náhrada za daň bude ze strany soudu přiznána. Nestalo-li se tak, nezbyvá Ústavnímu soudu než konstatovat nerespektování stěžovatelova základního práva na legitimní očekávání (bod 16-18).

25. Veden doktrínou minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů, Ústavní soud shledal, že pro nápravu zásahu do stěžovatelových základních práv je namístě zrušit toliko rozhodnutí Městského soudu v Praze. Za této situace je třeba považovat návrh stěžovatele na zrušení v záhlaví citovaného rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 4 za nepřipustný (ust. § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

26. S ohledem na výše uvedené skutečnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že rozhodnutím Městského soudu v Praze ze dne 21. 5. 2010 č. j. 23 Co 186/2010-222 bylo porušeno základní právo stěžovatele na legitimní očekávání, garantované čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Proto podle ust. § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle ust. § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil. Ve zbylé části pak ústavní stížnost podle ust. § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřipustnou odmítl.

P o u ě n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 30. listopadu 2010

Ivana Janů
předsedkyně senátu